

FRANCO NEMBRINI

S OCA NA SINA

Razgovori o odgojnome riziku

Naslov izvornika:
Franco Nembrini, *Di padre in figlio.*
Conversazioni sul rischio di educare

© Edizioni Ares Milano – All rights reserved.
Via Santa Croce, 20/2 – 20122 Milano
www.edizioniares.it • info@edizioniares.it

Nakladnik i copyright za hrvatsko izdanje:

© 2026 by SALESIANA d. o. o.
Omiška 8, Zagreb
salesiana@salesiana.hr
www.salesiana.hr

Za nakladnika: Mihovil Kurkut

Urednik: Matija Janeš

Prijevod s talijanskoga: Lea Hlad Salijević

Lektura i korektura: Ivana Rimac

Oblikovanje naslovnice: Hrvoje Orlović

Prijelom: Salesiana d. o. o.

Tisak: Og grafika d. o. o., Jastrebarsko

ISBN 978-953-205-324-1

Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulture
Republic
of Croatia
Ministry
of Culture

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske.

FRANCO NEMBRINI

S OCA NA SINA

Razgovori o odgojnome riziku

S talijanskoga prevela Lea Hlad Salijević

sal.
esi
ana

Zagreb, 2026.

■ PREGOVOR

kardinal Camillo Ruini

I mao sam priliku upoznati profesora Nembrinija na velikome skupu Rimske biskupije o odgoju održanom 2007. godine. Toga je dana govorio Sveti Otac te je prije svega podsjetio okupljene da odgoj, a osobito kršćanski odgoj, zahtijeva onu blizinu svojstvenu ljubavi; zatim da je odgojni odnos susret sloboda koji nužno uključuje našu sposobnost svjedočenja; i, naposljetku, da postoji potreba za »pastoralom inteligencije« odnosno za radom na proširivanju područja razuma, od tehničko-praktičnoga mišljenja do onoga koje se bavi pitanjima istine, istinitoga i dobra. Nakon toga uslijedilo je Nembrinijevo izlaganje, a ono što sam pritom uočio bila je usklađenost njegova govora s Papinim, iako s drukčijega gledišta: kao da je ono što je Benedikt XVI. iznosio s uzvišene razine tisućljetne mudrosti Crkve bilo potvrđeno, moglo bi se reći »odozdo«, jasnim i konkretnim glasom koji je pokazivao kako su mjerila na koja je Sveti Otac upozorio doista prepoznatljiva u svakodnevnome iskustvu. Teme toga

izlaganja ponovno se pojavljuju, proširene i produbljene, u ovoj knjizi koja može biti korisno štivo za sve kršćanske odgojitelje.

U vezi s prvom točkom na koju je Papa ukazao, profesor Nembrini više puta naglašava kako je drugo ime odgoja milosrđe, po kojemu dijete stječe izvjesnost da je ljubljeno od Boga, da ga je Bog susreo i prihvatio onakva kakav jest, sa svim njegovim problemima, grijesima i slabostima. Te riječi ne treba shvatiti kao izraz dobrohotna popuštanja, koje je suprotno odgoju, nego kao izraz one nesebičnosti i sposobnosti darivanja potrebna kod onih koji doista žele biti odgojitelji.

Govoreći o slobodi, istinskoj središnjoj temi njegovih izlaganja, Nembrini upozorava na dvije pogrješke koje prijete iz straha od štete što ju može prouzročiti sloboda onih koje volimo i koje nastojimo odgajati: prva je zavaravanje da je za njihovo dobro to što sputavamo razvoj njihove slobode; druga, danas mnogo raširenija, jest opravdavanje i potvrđivanje njihovih izbora, pa i pogrješnih, iz straha da ne izgubimo njihovu naklonost i povjerenje, čime se djetetu, adolescentu, mladoj osobi, pa i odraslomu čovjeku, oduzima prijeko potreban oslonac.

Stoga, govoreći o temi svjedočanstva, Nembrini se sustavno poziva na pojam »idealne dosljednosti«

msgr. Giussanija koji ne označava nedostižnu etičku savršenost, nego dosljednost uz poštenje i poniznost da se priznaju vlastite pogreške te uz poticanje odgojitelja da prvi živi ono obraćenje koje je bitno obilježje učenika Isusa Krista, svjesna da ni sam nije Učitelj, nego da treba svjedočiti jedinom Učitelju.

Naposljetku, čini mi se da se naglašena potreba za »pastoralom inteligencije« odražava u tvrdnji msgr. Giussanija koja se ovdje više puta spominje, a to je da je odgoj »uvođenje u smisao cjelokupne stvarnosti«: pastoral inteligencije nije nešto dodano niti odvojeno od ljubavi, slobode i osobnoga svjedočanstva; on je nužan zajedno s njima ako želimo oblikovati zrele osobe i duboko ukorijenjene kršćane.

Sve se to razotkriva na sljedećim stranicama, ne polazeći od teorijskoga proučavanja, nego zahvaljujući mnogobrojnim primjerima iz svakodnevne stvarnosti: djetinjstvo u jednoj od naših »nekadašnjih« obitelji, u kojima je kršćanska tradicija bila način života; zatim, kriza koju su mnogi doživjeli u presudnim godinama oko 1968. godine, a koja je snažno uzdrimala i vjerski život ljudi; potom, zahvaljujući susretu s učiteljem don Luigijem Giussanijem, ponovno otkriće povezanosti kršćanske vjere s najdubljim čovjekovim potrebama; i naposljetku, beskrajna zauzetost nastojanjima da se to uzbud-

ljivo otkriće ponudi mladim naraštajima, bilo djeci ili učenicima. Time se potvrđuje da ono što sam rekao na završetku skupa 2007. godine nije tek poticaj ili poziv, nego opis stvarnosti koju mnogi već žive i koja je dostupna svima: »Vrlo smo svjesni današnje odgojne krize i činjenice da ona otežava i samo oblikovanje kršćana, ali to nas ne smije navesti na odustanak ili obrambeni stav. Naprotiv, pozvani smo učiniti vidljivijim ono veliko 'da' koje je Bog u Isusu Kristu izrekao čovjeku i njegovu životu, ljudskoj ljubavi, našoj slobodi i našoj inteligenciji. To nas 'da' potiče da s povjerenjem i bogoslovnom nadom prihvatimo puninu 'odgojnog rizika' znajući da time dajemo velik doprinos i našem društvu.«

kardinal CAMILLO RUINI

OBITELJSKI ZANAT

Susret u župi svetoga Ignacija Lojolskoga

Milano, 20. veljače 2004.

Trenutačno se vodi rasprava, koja je ponekad i vrlo žustra, o *Morattijevoj reformi*¹; no kad god govorimo o školi, moramo se potruditi jasno znati o čemu govorimo jer je pravo pitanje škole odgoj. Tragedija našega vremena jest u tome što odgoja više nema. Potrebno je da barem odrasli, koji snose potpunu odgovornost za to, ponovno krenu od te činjenice: možda smo prvi naraštaj odraslih koji na tako dramatičan način proživljava teškoću tradicije, odnosno prijenosa baštine znanja, vrijednosti, izvjesnosti, pozitivnosti i dobre slike o životu s jednoga naraštaja na drugi. To više nije samo po sebi razumljivo, više se ne događa tako lako to čudo koje je odgoj oduvijek predstavljao i

---

¹ Riječ je o Zakonu br. 53/2003 kojime je preuređen nacionalni sustav obrazovanja te o raspravama što su pratile taj zakonodavni put i njegovu primjenu.

koje je, u dobru i u zlu, čak i u najtežim razdobljima u povijesti, jamčilo da će se život nastaviti.

Očito za to postoje razlozi. Primjerice, određena je kultura previše sustavno razgradila ideju oca. Jer upravo se oko toga problema vrti pitanje odgoja: odgoj postoji samo ako, prije svega, postoji odrasla osoba. Jedna je kultura najprije razorila samu ideju Boga, velikog Očinstva kojemu čovjek pripada ili želi pripadati; a potom je, posljedično, razorila i sve ostalo. Boga se zamijenilo nekim velikim ideologijama, pa se mislilo da se može živjeti od nade ili idejnoga zanosa komunizma; no time se na neki način nagrizla sama čovjekova sigurnost da u vlastitome domu može nešto dobro i razumno reći svojoj djeci. Kako kaže veliki Woody Allen: »Bog je mrtav, Marx je mrtav, a i ja se ne osjećam baš najbolje.« U tri koraka on sažima kako je kultura našega vremena sustavno razorila ideju očinstva. Svi smo odrasli, a osobito naša djeca, čitajući Mikija Mause, odnosno strip prepun ujaka i teta, uglavnom samaca, u kojemu ne nalazite oca: riječ je o čitavoj kulturi koja je pogodovala nestanku ideje očinstva. Potrebno je ponovno krenuti odatle, od odgoja. Don Giussani nedavno je rekao: »Kad bi postojao odgoj naroda, svima bi bilo bolje.«² Eto

---

² »Koliko bi se narodnih pjesama moglo ponovno roditi kada bi odgoj ljudskoga srca bio područje djelovanja Ujedinjenih naroda,

odatle treba ponovno krenuti. Stoga je potrebno da barem neki odrasli zasuču rukave i kažu: »Želim ponovno osmisliti odgoj, želim pokušati odgajati.« Potrebno je da svatko pokuša, pogleda usmjerena na one dvije ili tri osobe, na ona dva ili tri događaja, na ona dva ili tri trenutka u kojima nam se učinilo da vidimo odgoj na djelu, živo prisutan.

Prvo se želim osvrnuti na svojega oca i svoju majku jer je očito da je moj život prije svega procvao uz njih. No okolnosti su bile teške između ostaloga i zato što se moj otac oko četrdesete godine razbolio od multiple skleroze, bolesti koja ga je potom pratila ostatak života. S vremenom mu je čak i hodanje postalo naporno, zbog čega je izgubio posao. Poslije je radio kao domar i tako je postao velik čovjek škole; dakle, ja nastavljam obiteljski zanat! Kad bih vam trebao reći koju uspomenu čuvam na

---

umjesto smrtonosnih čarki – koje potiču oni koji bi ih trebali utišati – između muslimana i potomaka drevnih naroda, bilo Židova ili Latina. I to bi bilo pravo bogatstvo života jednoga naroda! Kad bi postojao odgoj naroda, svima bi bilo bolje. Strah ili prijezir prema Kristovu križu nikada ne će omogućiti sudjelovanje u radosti življenja pučke proslave ili obiteljskoga izričaja. Svjedočanstvo Dantea Alighierija ponovno je procvalo u boli gospođe Coletta: 'U tebi je milosrđe, u tebi je samilost, u tebi je veličanstvo, u tebi se sabire sve što je u stvorenju dobro.'« Luigi Giussani, uvod u dnevnik televizijskog kanala RAI 2 u 20,30, 18. studenoga 2003., dan nakon atentata u kojemu je život izgubilo 19 talijanskih vojnika u Nassiriji, sada u časopisu *Tracce*, prosinac 2003.

svojega sirotog oca, osim mnogih partija kartaške igre *škope* koje smo zajedno odigrali i užitka s kojim je govorio o prijateljstvu s don Giussanijem kojega je osobno poznao i iznimno cijenio, bilo bi to ovo živopisno sjećanje: kad bismo navečer odlazili spavati (imali smo, naravno, sobu za dječake i sobu za djevojčice, iako je stan imao šezdeset četvornih metara, a u toj prvoj nalazila su se dva kreveta na kat s po tri kreveta), dolazio bi da se zajedno pomolimo. Doista, najživlja uspomena koju imam na njega jest da bi, ušavši, kleknuo nasred sobe i započeo: »Oče naš koji jesi na nebesima...« To me je uvijek duboko pogađalo jer moj otac nije bio čovjek od propovijedi; govorio je vrlo malo (a kad bi pokušao govoriti talijanski, to je zaista bilo smiješno jer smo odrasli u Bergamu i talijanski je za nas bio strani jezik; nisu ga svi učili niti ga svi dobro poznaju. Moj ga je otac poznao vrlo slabo i tijekom nekih razgovora s don Giussanijem ovaj bi se valjao od smijeha slušajući ga kako govori talijanski!). To što bi moj otac jednostavno počeo moliti *Oče naš*, bez propovijedi, bez govora, za nas je djecu bilo nešto nevjerojatno prirodno. Otac nas je odgojio jednostavno tako što nas je, uvijek prešutno, pozivao da vidimo ono što je on vidio. Kao da je govorio: »Vi i ja, draga djeco, u istome smo čamcu i jedino što morate jest ići u pravome smjeru. Ja to pokušavam: tako se dobro živi! Tako se dobro živi – pođite za mnom pa ćete vjerojatno i vi odrasti.«

PITANJE LJUDI

Prvo predavanje
na Tečaju za odgojitelje škole La Traccia

Calcinate (Bergamo), 5. veljače 2010.

P osao koji nas čeka zahtjevan je. Tekst kojim se namjeravamo baviti, *Odgojni rizik*¹, nije lak. Ono što želim reći tek je kratko uvodno izlaganje: htio bih dati neke prijedloge, zadržati se na nekoliko riječi koje mi se čine presudnima i temeljnima za razumijevanje načina na koji don Giussani postavlja pitanje odgoja. Postoji jedna pretpostavka: kako bismo to razumjeli, osobito kako bismo započeli s prvim dijelom u kojemu on iznosi dva važna polazišta, potreban je čin poniznosti. U jednome drugom tekstu don Giussani, prisjećajući se jednoga filozofa, kaže: »Ljudi rijetko uče ono što misle da već znaju.«² Stoga, želimo li razumjeti razvoj, posljedice i dinamiku onoga što nazivamo

---

¹ Luigi Giussani, *Il rischio educativo*, Rizzoli, Milano, 2005.

² *Il senso religioso (Religiozni smisao)*, Rizzoli, Milano, 1997., str. 130.

odgojem, moramo se potruditi ponovno sagledati sve od samoga početka. Potreban je čin hrabrosti, koji je nužan kako bismo shvatili razmjere izazova što ih tekst postavlja, prijedlog koji nam upućuje, sam korijen problema; jer, kao što znamo, odgoj je doista »pitanje ljudi«.

Naime, odgoj se poistovjećuje s odnosom među ljudima. Odgoj je ono što odnos među ljudima čini uistinu ljudskim. Ono što razlikuje čovjeka od životinje upravo je odgoj, to jest uvođenje u stvarnost: usmjeravanje djeteta, ljudskoga bića, prema njegovoj sudbini, prema stvarnosti, prema smislu. Odgoj je pitanje koje se tiče svih muškaraca i svih žena. Naravno, na poseban je način to zadaća roditelja, a na drukčiji način zadaća učitelja, ali prije svega to je zadaća čovjeka. Čovjek, takav kakav jest i u odnosu s drugim ljudima, odgaja. Čovjek uvijek odgaja. Ono što činimo na ovome susretu jest upravo to: odgajamo se. Kad se susrećemo na ulici, mi se odgajamo, kad idemo na posao, mi se odgajamo i odgajamo one koji nas gledaju. Potrebna je ta hrabrost, ta vjernost, kako bismo pokušali gledati svijet onakav kakav on uistinu jest.

Stoga ću biti toliko slobodan ponuditi jedan uvod u tekst. Njegova me složenost prisiljava da idem gotovo po naslovima: nastojat ću navoditi primjere te razlagati neke stranice i ulomke koje ću čitati,

kako bi svatko mogao ponijeti sa sobom nekoliko temeljnih misli, nekoliko ključnih riječi.

PRVO POLAZIŠTE: ODGOJ JE UVOĐENJE U STVARNOST

Krenimo od početka, od jedne posve osnovne činjenice. Mogla bi se činiti očitom, ali nije, kao i sve što je doista temeljno, što se često uzima zdravo za gotovo, nešto poznato, a zapravo je upravo nešto čemu se uvijek iznova moramo vraćati i što trebamo ponovno promišljati i razumjeti. Gotovo bih rekao da treba započeti jednim filozofskim pitanjem: što je to što nas okružuje? Tko smo? Što smo? Kada dolazimo na svijet, kada dijete izlazi iz majčine utrobe, kada čovjek ulazi u stvarnost, što se tada događa? Što uočavamo? Ili se, s druge strane, možemo pitati: što je Bog napravio kada je stvorio svijet? Što je Bog napravio kada je započeo stvaranje? Napravio je dvoje (i u tome se očituje Božja vjernost, jer Bog je trajno i zauvijek Stvoritelj budući da neprestance radi to dvoje s početka): stvarnost, stvari, bića, svijet, svemir kakav gledamo; i čovjeka, ljudsko srce. Upravo s tim odgoj ima veze, s tim čovjekom. Zamislite dijete koje izlazi iz majčine utrobe, ono koje ste vi, muževi, držali u naručju u bolnici odmah nakon što je vaša žena rodila: to je dijete došlo na svijet obdareno po naravi, odnosno od Boga,

tim dvjema stvarima: stvarnošću koja ga okružuje i samim sobom. Kada don Giussani u prvome polazištu kaže da je odgoj uvođenje u stvarnost³, govori upravo o tome: za što smo mi odgovorni, kao roditelji i kao učitelji? Za susret toga djeteta, toga sina ili kćeri, sa stvarnošću i sa stvarima.

Stvarnost to dijete ima pravo susresti u cjelini, odnosno u svim njezinim dimenzijama, u svemu što ona jest, u svemu što predstavlja, u svemu što u njemu budi: u njemu je urođena potreba da susretne i obuhvati svu stvarnost. Vjerujem da ta potreba postoji od trenutka kada mu Bog podari dušu, to jest od začeća, u tolikoj mjeri da stručnjaci kažu kako već tijekom devet mjeseci u majčinoj utrobi dijete počinje graditi odnos sa stvarnošću, počinje se oblikovati – iako na posve nesvjestan način – potreba za odnosom sa stvarima, potreba za odnosom sa stvarnošću. Zato, kada don Giussani u prvome polazištu kaže da je odgoj uvođenje u cjelovitu stvarnost, misli upravo na to: čitav je život ta postupna, nikada dovršena (završit će tek onda kada budemo gledali stvarnost i ono što je utemeljuje, to jest samoga Boga, licem u lice, Isusa kakav jest, kako kaže sveti Pavao) odgojna pustolovina. Bilo da prođe sto ili tisuću godina, ona nikada ne

---

³ Id., *Il rischio educativo*, cit., str. 65-68.

završava, upravo zato što predstavlja ulazak, korak po korak, u to otajstvo koje zovemo stvarnost.

Ali čime u to ulazimo? Čime smo opremljeni? Što nam daje oslonac? Naše srce, to jest neugasiva želja za dobrom koju nosimo u sebi, neugasiva potreba za smislom. Poslužimo se riječju koja će se često spominjati: opremljeni smo svojom naravi, od Boga obdareni tom željom za dobrom, za srećom, tom napetošću zbog mogućnosti da obuhvatimo stvari, upoznamo ih, ljubimo ih i služimo im. Kako je glasila ona stara katehetska formula: Zašto nas je Bog stvorio? Stariji među nama sjećat će je se: »Da ga upoznamo, ljubimo i služimo mu u ovome životu te da možemo uživati u njemu u onome drugome, u raju.«

Upoznati, ljubiti, služiti. To je neugasiva potreba u srcu čovjeka, svakoga čovjeka koji dolazi na svijet. Upoznati istinu, poznavati stvari, znati zašto one postoje, znati koji je njihov smisao; ali ne samo znati to razumom: čovjeku nije dovoljno poznavati stvarnost, u njemu postoji još jedna potreba, potreba da ju može obuhvatiti, da može ljubiti istinu. Jer čovjek je sazdan od razuma, ali i od osjećaja, od privrženosti, od sposobnosti da se veže uz stvari; to je potreba da se upozna istina, ali i da se ljubi istina, da se obuhvati stvarnost, i zato – treća riječ – to je potreba da život bude nešto pozitivno, da

bude ljepota. Teološkim rječnikom: da život bude pun nade.

Rječnikom katekizma, rječnikom kršćanskoga iskustva, te temeljne potrebe koje nosimo u sebi, a koje se mogu sažeti u riječ »sreća«, nazivaju se »vjera«, »ljubav« i »nada«. To su tri teološke krjeposti, tri Božja obilježja, tri Božja lica. To su tri osobe Trojstva: Otac, Sin i Duh Sveti. Budući da smo stvoreni na sliku i priliku Božju, uza svu izdaju i uza sve zlo koje možemo učiniti, koje možemo nositi sa sobom, nezadrživo smo takvi: imamo potrebu za istinom, potrebu za dobrom i potrebu za ljepotom. Prvo što dakle moramo reći jest ovo: ako je odgoj uvođenje u stvarnost, to znači da odgoj podrazumijeva usmjeravati dijete, kako postupno odrasta, da taj svoj željeni cilj osjeti ispunjenim, da ga postane svjestan i da ga iskušava u životu. To je ono što svi činimo, svakoga dana.

U tome sam smislu govorio da trebamo ponavljati ono što mislimo da poznamo jer upravo je ono što se naizgled čini najočitijim ono na što se trebamo najviše podsjećati, osobito u svijetu koji to sustavno i organizirano poriče, na temelju znanosti. Moramo si pomoći prisjetiti se kakvi smo i, prema tome, kakva su naša djeca. To je rekao i Papa u jednome nezaboravnom govoru o odgoju u Rimu prije nekoliko godina. Rekao je sljedeće:

»Naša djeca dolaze na svijet kao što smo mi došli na svijet, i naši djedovi i bake, naši pradjedovi, Adam i Eva, prije sto godina, prije tisuću godina.«⁴ Ona su onakva kakva trebaju biti, rađaju se kako Bog zapovijeda, to jest sa srcem stvorenim za sreću. Odgoj je uvođenje u stvarnost, odnosno usmjeravanje, pomoć koju pružamo djeci da sigurno kroče kroz život, uz oslonac, shvaćajući ozbiljno vlastito srce, tu želju za srećom koja ih obilježava i koja se, valja to odmah reći, tako često zaboravlja i izdaje upravo u kulturi u kojoj živimo, u svijetu u kojemu se nalazimo.

DRUGO POLAZIŠTE:

STVARNOST SE NIKADA ISTINSKI NE POTVRĐUJE AKO SE NE POTVRDI POSTOJANJE NJEZINA ZNAČENJA

Pročitat ću ulomak iz pisma koje je jedna djevojka napisala svojemu profesoru: »Ovih dana više nego ikada osjećam da život samo podnosim« – neka svatko pomisli na svoje učenike i na svoju djecu, jer svijest ove šesnaestogodišnje djevojke točno opisuje

⁴ Iz izlaganja Njegove Svetosti Benedikta XVI. prigodom skupa *Isus je Gospodin. Odgajati za vjeru, za nasljedovanje, za svjedocanstvo*, Bazilika svetoga Ivana Lateranskog, 11. lipnja 2007., danas dostupno na internetu na poveznici www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2007/june/documents/hf_enxvi_spe_20070611_convegno-roma_it.html.

ono što živi svatko od nas, dramu koju živi svatko od nas – »i čineći to, kao da sam već mrtva, a umrijeti je posljednje što želim. Iskreno, tu prazninu, taj osjećaj beskorisne osobe koja živi samo zato što je rođena, prvi sam put osjetila prije dvije godine, i to vrlo snažno, ali, kao što se često događa, gorčina me je obuzela samo nakratko, a zatim sam se vratila uobičajenom životu pretvarajući se da je sve u redu. Problem je u tome što sam sada umorna, umorna od odgode toga pitanja. Želim se suočiti s onime što vidim, nije važno hoću li morati trpjeti, jer sam uvjerena da će zadovoljstvo, mir i radost koje ću osjetiti kada pronađem ono što tražim biti veliki. Sada se osjećam dovoljno odraslom da se suočim sa stvarnošću, ma koliko ona bila surova. Kada o tome razgovaram s ljudima koji su mi bliski – s mojim prijateljima, mojim roditeljima i odraslima koji me okružuju – u većini me slučajeva ne razumiju. Štoviše, govore mi da nemam zašto prigovarati jer imam sve što mi je potrebno: voljena sam, u školi mi ide dobro, imam sve što mi treba. Kakve gluposti! A najgore je to što se osjećam neshvaćeno. Naveli su me da povjerujem kako se taj problem tiče samo mene i da je ono što osjećam posljedica mojih kompleksa, a ja pak vjerujem da se duboko u sebi i oni« – to jest odrasli, to jest mi – »osjećaju kao ja, ali su prevelike kukavice da to priznaju i predali su se još prije nego što su išta pokušali. Tako nastavljaju svoj prazni život, a da ni ne pokušaju nešto

promijeniti, jer možeš imati novac, možeš imati slavu, možeš imati uspjeh, ali sreću, ono jedino što te može učiniti živim, najteže je postići.« Zatim je napisala ovu tvrdnju koja već naznačuje moguće rješenje, mogući put. Kaže, i dalje se obraćajući svojem profesoru: »Jako me je dirnulo to što si se ti, dok si bio mlad, osjećao kao ja, jer sam se prvi put osjetila shvaćenom i normalnom. Naime, mislila sam da sam luda.«

Od toga se sastoji odgoj: taj osjećaj praznine koji traži ispunjenje, ta usmjerenost prema pozitivnoj strani svega sadržaj je odgoja. Kada u prvome polazištu don Giussani kaže da je odgoj uvođenje u cjelovitu stvarnost, dodaje: Što znači da je odgoj uvođenje u cjelovitu stvarnost? Znači da je odgoj uvođenje u stvarnost potvrdom njezina smisla, potvrdom njezina značenja, potvrdom mogućnosti dobra. Od toga se sastoji sva naša zadaća kao odraslih. Pojam »odgoj« može se poistovjetiti s riječju koja već upućuje na metodu: »svjedočanstvo«. Odgojitelj nema što drugo činiti nego svjedočiti, pokazivati djelima, a ne samo riječima, iskustvo pozitivnosti. Odgoj je svjedočanstvo. Ono što naša djeca trebaju vidjeti, ono što naši učenici trebaju vidjeti, upravo je to: odraslu osobu koja zna što u životu treba znati. Ono što u životu treba znati nije fizika, ni matematika, ni grčki. Pretpostavljam da među vama ima i onih koji nisu stekli osobito viso-

ko obrazovanje. Ono što daje mjeru osobnosti, ono što govori o vrijednosti čovjeka, nije to da pozna je grčki i latinski. Mjera čovjeka, vrijednost osobe, određena je izvjesnošću na kojoj počiva njegov dan, njegov život, njegova odluka. To naša djeca očekuju od nas. To im je potrebno i u tom smislu tada odmah iznosimo temeljnu misao: problem nisu djeca.

Ako je istinito ono što sam nastojao reći, da djeca dolaze na svijet kako Bog zapovijeda, da dolaze na svijet s onime što im je doista potrebno, tada se čitav problem odgoja premješta na nas. Problem su odgoja odrasli, a ne mladi, ne djeca. Djetetova zadaća jest gledati. Djeca to ne znaju, ne znaju to s jednom godinom ili kad su u majčinoj utrobi, ali vjerujem da nas već iz majčine utrobe naša djeca gledaju, uvijek, krajičkom oka. Uvijek nas promatraju. Čini se da se bave nečime drugim, čini se da se igraju međusobno, da imaju ispade, čini se da jedu, da spavaju, da su u vrtiću, da idu u školu, ali prava aktivnost kojom se bave jest gledanje: uvijek promatraju odraslu osobu koja im je pred očima, najprije roditelja, a zatim postupno i druge odrasle osobe koje susreću (odgojiteljicu, učitelje), a potom i okružje u kojemu se nalaze. Shvaćate dakle u kojemu se smislu cijeli problem prebacuje na nas: govoriti o odgoju znači govoriti o odraslima, a ne o djeci. Naravno, nisam toliko naivan da bih mislio kako poznavanje niza psihičkih dinamika nema

vrijednost. Sasvim mi je jasno da treba govoriti i o djetetu, o njegovu putu, ali odgoj ima svojega nositelja, svojeg aktivnog sudionika u obliku odrasle osobe, jer je prema njoj usmjeren djetetov pogled, prema njoj je usmjeren učenikov pogled.

Dakle drugo polazište jest: stvarnost se nikada uistinu ne potvrđuje ako se ne potvrdi njezino značenje. Što to znači? To znači da je odgovornost odrasle osobe odgovoriti na neki način na ono pitanje o dobru, na ono pitanje o smislu, o sreći. To znači da je odgoj svjedočanstvo, a to ima neke važne posljedice. Ako je tako, odgoj nije pitanje govora, riječi su u odgoju posve sporedne. Mi se previše oslanjamo na svoj govor, na svoje propovijedi, na svoje preporuke, a zapravo riječi u odgoju vrijede vrlo malo. Ponekad, rijetko, služe da se opiše iskustvo koje se živi, ali nikada ga ne mogu zamijeniti. Odgoj je svjedočanstvo dobra koje se živi.

Sadržaj

Predgovor [kardinal Camillo Ruini]	5
Obiteljski zanat	11
Pitanje ljudi	37
Odgojni rizik	69
Možemo zajedno	125
Isus je Gospodin	157
Svi smo mi takozvani očevi	173
»Nije dobro da čovjek bude sam«	191
Učenje kao odnos ljubavi	199
Vrjednovati: potvrditi vrijednost drugoga	213
Zašto sam postao učitelj	237
Pinokio – ta nepoznanica	265